

Treball social a Xile. Una mirada a la formació en l'escenari polític i econòmic xilè

Social work in Chile. A look on the training within the political and economical scene in Chile

Magdalena Calderón Orellana¹ i Rodrigo Cortés Mancilla²

Resum

La instal·lació del model neoliberal a Xile, en el marc de la dictadura civicomilitar d'Augusto Pinochet, i el manteniment del sistema per part dels governs que l'han succeït han generat un impacte profund en allò polític, social, econòmic i per cert en la formació i exercici professional del treball social. En efecte el model va donar forma a polítiques socials focalitzades, subsidiàries i privatitzadores, rellevant un treball social operador d'aquestes polítiques, basades principalment en enfocaments neopositius i funcionalistes. No obstant això, a Xile s'han anat configurant noves propostes cap a la repolitització del treball social, argumentada en les noves demandes socials, que exigeixen noves discussions en les unitats acadèmiques respecte a enfocaments contemporanis del treball social.

Paraules clau: Treball social Xile, neoliberalisme, formació.

Per citar l'article: CALDERÓN ORELLANA, Magdalena i CORTÉS MANCILLA, Rodrigo. Treball social a Xile. Una mirada a la formació en l'escenari polític i econòmic xilè". *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, agost 2014, n. 202, pàgines 152-163. ISSN 0212-7210.

¹ Treballadora social. Màster en Direcció Pública. Docent de l'Escuela de Trabajo Social UNAB, Viña del Mar, Xile. mcaldero@uc.cl.

² Treballador social. Màster en Polítiques Socials i Gestió Local. Doctorand de Treball Social de la Universitat Nacional de Rosario, Argentina. Director de la Carrera de Treball Social UNAB, Viña del Mar, Xile. rcortes@unab.cl.

Abstract

The implementation of the neoliberal model in Chile under Pinochet's dictatorship and the system continuation by governments that followed have generated a profound impact on the political, social, economic and also in the training and professional practice of social work. The model set up privatization, targeted and subsidiary social policies, letting social work as an operator of these policies, based mainly on neo positive and functionalist approaches. Nevertheless, in Chile new proposals have appeared to re-politicize social work, based on new social demands that require new discussions in the academic units in relation to contemporary approaches of social work.

Key words: Social work, Chile, neoliberalism, formation.

Introducció

Xile és reconeixible geogràficament com un país estret i allargat, situat al sud-oest de Sud-amèrica. Actualment hi viuen més de 16 milions de persones i la seva capital política i econòmica és Santiago, ciutat situada a la zona centre del territori xilè, al peu de la serralada dels Andes.

En les últimes tres dècades s'ha transformat, a partir d'una nova configuració entre Estat-Societat-Mercat, impulsada per processos mundials com la globalització i per factors específics de la realitat xilena com ho són la dictadura civicomilitar comandada per Augusto Pinochet i el procés de transició cap a la democràcia que es va viure al país a partir del 1990. Això és consignat pel Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament, que en el seu informe de desenvolupament humà per a Xile de l'any 2009, estableix que "les transformacions han tingut resultats visibles en l'economia, en l'entramat institucio-

nal i en les directrius que emanen de la cultura. La societat xilena és avui molt diferent de la de fa tan sols un quart de segle, i en general per a millor. Diversos estudis i mesuraments internacionals assenyalen que el desenvolupament del país ha permès una major qualitat de vida als seus habitants, la qual es compara, en general, molt avantatjosament respecte d'altres països de la regió" (PNUD, 2009: 28).

D'aquesta manera, el reconeixement ha portat alguns a identificar Xile com a model a la regió, a causa d'una suposada integració de manera harmònica de creixement econòmic, reducció sostinguda de la pobresa i equitat, augmentant i garantint l'accés a drets socials bàsics. Hi ha, però, diverses tensions que han de ser revisades, especialment si l'objectiu és comprendre el treball social en el context sociopolític del país.

Així, aquest article pretén aportar al debat sobre el treball social internacional, presentant el seu desenvolupament i configuració a Xile. Per a això en primer lloc es

farà referència al context sociopolític sobre el qual es desenvolupa el treball social, rellevant l'espai de les polítiques públiques, sobre l'entès que “no és possible desconèixer l'existència d'una relació entre la professió i aquelles institucions executores de polítiques socials, relació que si bé és directa, no és exclusiva; això implica que l'exercici professional del treballador social no és autònom, sinó que és intervingut per la relació contractual assalariada, la qual cosa instal·la la professió en una dinàmica de dependència, més enllà de l'existència de certa autonomia del professional respecte del seu fer a l'interior del context institucional” (Vidal, 2009: 44).

Per complir amb l'objectiu proposat, en primer moment es revisarà el context polític i econòmic de Xile, fent una retrospectiva dels últims 40 anys, rellevant la fita generat per la instal·lació del projecte neoliberal. En un segon moment, però vinculat directament, es treballarà en la configuració de les polítiques públiques a Xile. Així, sobre la base del que s'hagi exposat, la tercera part de l'article pretén respondre a la pregunta que el guia, sobre la caracterització del treball social a Xile, en el marc del seu context polític i econòmic, presentant les seves principals característiques des de la formació de la disciplina.

Xile com a experiment neoliberal i la configuració d'un nou escenari per al treball social

Bombardejar des de l'aire el palau de Govern “La Moneda” el 1973 va expressar una voluntat de taula rasa, de crear un nou Estat sobre les ruïnes de l'altre. Es va

ferr amb això la destrucció de l'Estat precedent, era aquesta tabula rasa “des del més profund, des d'allò simbòlic... perquè quan Allende se suïcida ja era mort” (Moulian, 1997: 30), amb la qual cosa es comença a reconfigurar l'escenari polític, cultural i econòmic del nostre país.

■ A Xile es comença a instal·lar el projecte neoliberal per part de la dictadura militar en aliança amb economistes xilens liberals formats a la Universitat de Chicago dels Estats Units.

Així, des d'aquesta idea de taula rasa és que a Xile es comença a instal·lar el projecte neoliberal per part de la dictadura militar en aliança amb economistes xilens liberals formats a la Universitat de Chicago dels Estats Units, sota la direcció de Milton Friedman, els quals des de l'any 1977 comencen a implementar el model a Xile, arribant a referir-se a aquest canvi paradigmàtic com “el miracle xilè”. Aquest model va plantejar que l'estratègia de desenvolupament basada en la substitució d'importacions havia estat un error per a Xile, ja que els mercats nacionals protegits mai brindarien un desenvolupament sòlid.

El nou model de dominació capitalista que es va implementar ha estat caracteritzat com a “política de xoc”. A la llum del que ha passat amb posterioritat són indubtables els moments de xoc, però han estat més aviat l'excepció que la regla. I, en tot cas, el component de violència militar no va ser l'element crucial, ni molt menys la seva condició de possibilitat. El xoc neoliberal a Xile va estar relacionat bàsicament

amb quatre qüestions: a) les polítiques de precarització de l'ocupació i el debilitament dels drets laborals; b) les polítiques de privatització de les branques de la producció en mans de l'Estat; c) una política general de desnacionalització dels recursos naturals; i d) una política general de liberalització del comerç mundial, d'obertura aranzelària, congruent amb les noves formes d'organització industrial distribuïda a nivell mundial.

És així com es va instal·lar aquest sistema econòmic, social i polític, caracteritzat per la privatització massiva de l'economia (la salut, l'educació, així com les empreses públiques), el que va generar la cessantia en nombrosos treballadors, que després en part van ser absorbits pel sector privat. És així que l'anomenat *ajustament estructural* va desplaçar l'economia des de l'Estat cap al mercat. En aquest context "la privatització es va unir a la supressió dels mecanismes de representació política, buscant aconseguir la utopia d'una societat en la qual la política fos eliminada perquè els problemes dels ciutadans fossin resolts individualment pel mercat" (Garretón, 1987: 24). Des de l'any 1990 aquesta estructura va ser heretada i administrada pels governs democràtics post-dictadura.

En efecte, els quatre governs de la Concertació de Partits Per la Democràcia, anomenats també governs de centreesquerra, que van exercir el poder entre 1990 i 2010, no van alterar l'estructura productiva ni l'estructura econòmica del Xile de la Dictadura, sinó que van aprofundir certes polítiques econòmiques de privatització i d'inversió estrangera i van implementar un règim de xarxa de protecció social per a la

població en situació de pobresa, amb el propòsit de superar-la mantenint els números macro intactes.

En aquest marc, la superació de la pobresa va constituir el motiu i horitzó de la política social a partir del 1990 –en els governs dels presidents Aylwin, Frei, Lagos i el primer període de la presidenta Bachelet–, en aquest període "la política social del sector públic va començar a desplaçar-se cada vegada més cap als grups socials amb més dificultats per superar la condició de pobresa, establint una focalització d'alta precisió per acabar amb les formes més extremes de pobresa" (Raczynski, 1994: 14). És així com la pobresa a Xile es va reduir des de nivells propers al 40% fins sota el 20% en menys de 20 anys, constituint-se en un dels casos més reeixits a la regió llatinoamericana, conseqüència d'una política social dependent del creixement i equilibri macroeconòmic, però també des d'un mesurament unívoc de la pobresa.

No obstant això, a les xifres "exitoses" evidenciades per aquests governs, crida profundament l'atenció que el procés de superació de la pobresa no estigués associat amb una modificació de la desigualtat d'ingrés, que es mantenia pràcticament a un mateix nivell, la qual cosa indicava increments en l'ingrés del conjunt de la població, el que mostra la incompatibilitat amb la millora de les condicions de vida de la població i menys amb la distribució i la concentració de la riquesa. Llavors la conseqüència neoliberal ha estat l'augment profund de la desigualtat i per tant de la redistribució, així també es reconeix com una de les conseqüències del model, almenys a Llatinoamèrica, la instal·lació d'un

- **La conseqüència neoliberal ha estat l'augment profund de la desigualtat i per tant de la redistribució, així també es reconeix com una de les conseqüències del model, almenys a Llatinoamèrica, la instal·lació d'un sistema de protecció i seguretat social que no aconsegueix madurar i fer-se càrrec de les desigualtats i noves formes d'explotació i individualismes.**

sistema de protecció i seguretat social que no aconsegueix madurar i fer-se càrrec de les desigualtats i noves formes d'explotació i individualismes.

El Xile democràtic liberal i el gatnegrisme

En el nou context sociopolític, administrat per la concertació de partits per la democràcia, es comença amb un nou relat, però aquest comença a transformar-se i a situar-se en la “matriu d'una dictadura terrorista esdevinguda a dictadura constitucional que va formar el Xile actual, obsessionat per l'oblit d'aquests orígens” (Moulian, 1997: 18), des del relat de creixement macroeconòmic i de la democràcia liberal mirant al futur.

El gran assumpte postdictadura de la classe dirigencial va ser configurar la funcionalitat de l'Estat respecte dels interessos neoliberals. Més enllà de la privatització es va provar d'introduir una lògica de gestió de les empreses privades en la gestió dels serveis públics, la nova gestió públi-

ca, acompanyada d'un massiu biaix que porta que l'Estat privilegiï, i fins i tot financi directament, les empreses privades en detriment dels seus propis serveis. El sistema polític xilè es va transformar en l'escenari on el capital aconsegueix convertir en àrees de negocis als serveis que es van considerar tradicionalment drets socials i que havien de ser proveïts i garantits per l'Estat.

En efecte, la instal·lació de polítiques socials neoliberals, com assenyala Marcos Chinchilla (2010), redefineix la lògica dels drets socials, a través d'una política social privatitzada, focalitzada i deteriorada, amb suport a la subsidiarietat.

D'aquesta manera, en el marc de la provisió de serveis socials, tres mecanismes de mercat han estat adoptats amb diversos matisos a Xile, generant un impacte en el camp social i per cert en el treball social (Cunill, 2012): 1) Parentariats públics - privats; 2) Voucher com a mecanisme d'accés a serveis socials: un exemple d'aquests sistemes és el lliurament de subsidis per garantir l'accés educació tant a Xile durant els 80 fins a l'actualitat; i 3) Contractació externa de serveis.

És la lògica de mercantilització dels serveis, des de la qual l'Estat autoritza i valida el lucre amb béns essencials (salut, educació, habitatge, entre d'altres), i fins i tot aporta directament i indirectament als capitals que requereixen els privats per implementar els seus negocis, protegint principalment la inversió estrangera.

Algunes de les àrees que podem plantejar com a exemple d'aquesta privatització, són administració de pensions, educació i salut. Un exemple de l'aprofundiment de la mercantilització va ser l'Educació, on el

sistema d'educació superior va ser privatitzat a través de la creació d'un sistema d'universitats i instituts professionals privats; d'altra banda en l'ensenyament bàsic i mitjà es va crear un sistema d'educació privada i privada-subvencionada, ambdues gaudint fins i tot de privilegis tributaris.

Als anys 2006 i 2011 es va expressar una reacció davant aquest esperit mercantilitzador de l'educació, a través del moviment estudiantil xilè, que ha implicat que les conseqüències siguin àmpliament discutides en l'esfera pública, però sense aconseguir fins al dia d'avui remoure la política d'estat, i és més complex encara pel fet que les mesures de resposta de les autoritats com a "solucions" no apunten sinó a sostenir o aprofundir el model. I són les famílies les que s'han endeutat o sobreendeutat amb la banca privada, o amb el mateix Estat, en una situació en què els costos de les escolaritats es troben entre els més alts del món. D'altra banda els col·legis privats subvencionats per l'Estat creixen i s'agrupen en grans societats en mans de sostenidors que es poden lucrar lliurement amb el servei directe i amb els serveis relacionats com el transport escolar, els materials d'estudi o el finançament de les escolaritats compartit entre l'Estat i les famílies. És així com la doctrina oficialista considera l'educació, ja no com un dret sinó com un "bé de consum".

■ **El finançament de les escolaritats compartit entre l'Estat i les famílies. És així com la doctrina oficialista considera l'educació, ja no com un dret sinó com un "bé de consum".**

Una altra àrea que ha estat afectada directament per la mercantilització és l'àrea de les polítiques implementades en la salut pública durant els governs de la Concertació. El paradigma de la focalització dels recursos és acabar amb la despesa global, basal i permanent en salut, instaurant un model de gestió en què l'Estat només construeix la planta física dels hospitals públics, i concessionaria tot el seu funcionament, i en què el sistema públic de salut (Fons Nacional de salut) es dedica només a finançar prestacions curatives de salut.

D'una banda la licitació i concessió, primer dels serveis annexos (neteja, alimentació) i després fins i tot dels centrals (administració, prestacions mèdiques) precaritza l'ocupació en el sector i converteix la despesa estatal més aviat en un privilegi, en un sistema de bons i assignacions, debilitant de manera substantiva el seu caràcter de dret permanent. De l'altra, l'afebliment sistemàtic de la infraestructura de la salut pública, unida al sistema de Garanties Explícites en Salut, constitueixen un dels mecanismes característics de transferència dels fons públics al sector privat.

Durant el primer govern de Michelle Bachelet (2006-2010) es va proposar la construcció de més hospitals públics. Una mesura aparentment molt progressista, perquè la construcció d'infraestructura hospitalària pública havia estat pràcticament paralitzada durant gairebé trenta anys. Però tant la construcció com l'operació d'aquestes unitats s'han planejat a través del sistema de licitacions i concessions a privats. Així, per "atraure el sector privat" a una àrea de negocis que apareix com a deficitària s'han contemplat subsidis de construcció i d'operació que garanteixin que els privats tindran guanys.

Tecnocratització com a enfocament de l'Estat xilè

Els governs de la Concertació i el de la dreta, encapçalat per Sebastián Piñera, han configurat un neoinstitucionalisme tecnocràtic, fet que “afirma la importància de les institucions per al funcionament de l'economia, atès que les imperfeccions del mercat requereixen l'establiment de regles que organitzin l'acció col·lectiva. Les institucions enteses com a regles disminuirien la incertesa dels intercanvis i permetrien la cooperació entre els agents que participen en determinats àmbits” (Ibáñez, 2011). Aquest enfocament segueix fent èmfasi en el mercat com a eix articulador de la societat i desenvolupament.

- **L'articulació de la societat i el desenvolupament s'ha assumit a través d'un tecnocratism exacerbat per complir les promeses d'eficàcia i eficiència en matèries de serveis socials, per a aquesta lògica d'administració “el que no es pot mesurar no existeix”.**

L'articulació de la societat i el desenvolupament s'ha assumit a través d'un tecnocratism exacerbat per complir les promeses d'eficàcia i eficiència en matèries de serveis socials, per a aquesta lògica d'administració “el que no es pot mesurar no existeix”, i per tant es posterguen aquells valors que no poden ser mesurats, com la producció d'equitat. L'aplicació d'aquest tecnocratism ha fet fins i tot que hi hagi

conseqüències inesperades i efectes adversos als esperats originalment. Així doncs, es busca complir objectius complexos que requereixen respostes complexes, intersectorials i col·laboratives, malgrat que el model parcel·la i fomenta la fragmentació d'allò social i impossibilita la gestió de les interdependències.

En efecte, segons Cunill (2012) la instal·lació i administració d'aquest model, la recerca exacerbada del principi d'eficiència, la reducció de la despesa pública i de l'Estat ha tingut conseqüències que al seu torn impacten directament en l'exercici de la professió de treball social:

- *L'equitat i la legalitat es desvaloritzen a costa de la recerca d'una eficiència no segura.*

L'èmfasi en l'eficiència productiva pot lesionar valors democràtics com la responsabilització política, la legalitat i seguretat, estabilitat i permanència, valors consubstancials a la persecució de fins públics.

- *La solidaritat en el finançament dels serveis públics com a valor perdut.*

Això té a veure amb la instal·lació de la lògica “atorgar la possibilitat de pagar pels serveis és atorgar poder”. Així, s'ha canviat la balança del pagament de tributs cap al pagament de serveis, en el supòsit que atorgarà poder als consumidors, suposant que poden exigir i per cert triar. L'exemple més clar és el de l'educació a Xile, on les universitats públiques es financen en un 70% per part dels alumnes.

Aquesta dimensió fa crisi quan aquest model de finançament es relaciona amb la pèrdua de la solidaritat social, via tributació, i té un impacte directe sobre l'associativitat.

- *Una ciutadania encara més fracturada i debilitada respecte de les seves possibilitats d'influència sobre la política pública.*

Un altre efecte directe de la incorporació de la lògica del mercat a l'Estat s'expressa en la pròpia tecnificació de les seves relacions amb la societat civil.

En aquest sentit la consigna és que si una organització social o comunitària requereix finançament públic, ha de presentar-se a concursos i, conscientment, ha de preparar un projecte que se sotmet a competència amb altres i que és avaluat d'acord a estàndards mesurables.

Així, en aquest escenari podríem tenir treballadors socials competint amb altres treballadors socials perquè un tercer treballador social, des de l'Estat, a través d'un model d'avaluació, estableixi quin és el que és mereixedor del finançament. Així, a través d'aquest exemple es veu el que assenyala Cunill (2012) sobre que un dels més grans problemes és que “els petits projectes en comunitats locals tendeixin a reforçar la seva segmentació més que a afavorir la seva integració” mentre han de competir per desenvolupar projectes de desenvolupament local, que d'altra banda requereixen l'associativitat de les organitzacions.

D'aquesta manera és possible suposar que si bé es poden complir els productes del projecte, és difícil que es compleixin els propòsits, i es limita el vincle social amb l'altre.

Com s'observa, en base al que s'ha plantejat, és evident com l'Estat xilè estableix l'èmfasi en aspectes tecnocràtics, on el neoliberalisme es presenta amb un afany modernitzador; tanmateix, també ja s'ha assenyalat, es potencia un ordre social basat en la capitalització individual, on prin-

cipis com la inclusió social i la solidaritat són denigrats en post de l'esforç individual, d'individus lliures sense amarres a les relacions d'intercanvi. Són aquestes característiques les que actualment estan incidint sobre les perspectives que està prenent el treball social com a professió i com a disciplina. Aquests aspectes els revisarem a continuació.

Treball social a Xile

És al 1925 quan neix la primera escola de treball social, l'escola de Servei Social de Santiago de Xile (que passaria a dir-se Dr. Alejandro del Río després de la seva mort, que va ser ministre d'Higiene, Assistència, Previsió Social i Treball l'any 1924), pertanyent a la Junta Central de Beneficència, que seria el primer projecte de formació de Treball Social a Llatinoamèrica.

A partir d'aquest punt, el treball social a Xile va tenir un procés d'obertura i diferències constants, que es frena dràsticament amb el cop d'estat i la dictadura d'Augusto Pinochet, quan aquest govern de facto tanca escoles de treball social, executa un decret força de llei per eliminar el rang universitari a la professió. Amb el retorn dels governs democràtics s'inicia un procés de recuperació, però aquest procés es va veure impactat pels canvis socials, polítics i econòmics que es donaven en el seu context. L'acció professional i la formació acadèmica es torna a pensar, però en clau neoliberal. No obstant això es recupera el rang universitari de Treball Social, i algunes escoles comencen a repensar des de tendències o enfocaments contemporanis, però sent una minoria consistent.

Actualment, d'acord amb la informació proporcionada pel Ministeri d'Educació (2014), són 28 institucions superiors les que lliuren formació universitària en Treball Social. El que significa que al voltant de la meitat de les universitats a Xile dicten la carrera de Treball Social, a través de programes que van dels 9 a 10 semestres.

En tot l'any 2012, la matrícula de treball social en tots els seus nivells va ascendir a 13.491 alumnes, mentre que els titulats l'any 2012 van ser 1.865.

Pel que fa als ingressos, els treballadors socials de mitjana al primer any de graduació tenen una ocupabilitat propera al 77,8% i un sou mitjà equivalent a US \$ 1000 dòlars nord-americans. És a dir, Treball Social es presenta com una carrera amb alta ocupabilitat en el context xilè i amb un ingrés baix en el marc de les professions universitàries.

Finalment, una dada que no s'ha pogut confirmar fa referència al nombre de treballadors(es) socials exercint a Xile. Però el Col·legi d'Assistents Socials estimava per a l'any 2007 que podien ser prop de 10.000 (Ruz i Hernández, 2007). Aquesta és una tasca pendent.

Ara bé, davant la pregunta quines són les tendències que propugnen avui la formació del treball social a Xile, d'acord a una anàlisi de malles curriculars es pot plantejar que avui hi ha diverses tendències o enfocaments tant per comprendre el treball social, així com també per formar treballadors socials en el sentit d'epistemes, teories, ètiques i arguments.

Ja s'ha descrit com s'instal·la a Xile el model neoliberal o capitalisme tardà i com impacta el que és polític, social, econòmic

i per cert també al treball social. Així, és possible referir-se a la qüestió social, caracteritzada per desigualtats econòmiques profundes tant a inicis del segle XX com també a inicis del segle XXI. Aquest s'ha aprofundit conseqüència del neoliberalisme colonitzant, que tant a Llatinoamericana com a Xile ha comportat configurar certes resistències amb un seguit de tendències que es van actualitzant quant a perspectives teorico-metodològiques, les versions hegemòniques modernes com el positivisme, neopositivisme i el marxisme com a perspectives sempre han estat i estan presents en la formació del treball social xilè.

És fonamental plantejar aquesta metamorfosi que han tingut les perspectives que modelen de manera de vegades dispersa la formació, plantejant a la llum d'aquestes teories vells problemes encara no resolts en la formació professional. Podem esmentar: el debat persistent respecte a la metodologia o metodologies per a la intervenció; els mites referits a l'objecte d'intervenció; la discussió de les competències disciplinàries i/o professionals; la preocupació repetida pel rol professional; sobre les concepcions de la intervenció i la visió restringida sobre allò públic estatal i la seva relació amb la societat civil; i les diverses concepcions de pobresa.

El corrent fonamental per a la reproducció del sistema capitalista ha estat el positivisme i el funcionalisme estructural amb aquella pretensió de neutralitat valorativa, invisibilitzant la historicitat, sent coherent amb la idea existència d'una superestructura ideològica dominant amb profund interès econòmic que condiciona la vida política. Amb aquesta ideologia es

construeix un sistema de pensament, i una pràctica-teòrica, que tendeix a la pau social, l'ordre social establert per la societat moderna capitalista.

La ideologia hegemònica del pensament positivista i l'estructural funcionalisme en la professió, com ho planteja Margarita Rozas, ha influït en tres aspectes: “el referit a l'origen de la professió, a les funcions atribuïdes i a la preocupació recurrent respecte als mètodes d'intervenció; a més aquests aspectes han de ser entrecreuat amb aquesta concepció sobre la visió de societat”. (Rozas, 2001: 272). A Xile es van anar discutint i replantejant les formes d'intervenció inicials, basades en la caritat, filantropia i assistència organitzada, però això tenia clarament un filtre d'anàlisi evolucionista de la intervenció, per la qual cosa es va anar naturalitzant aquesta mirada evolucionista plantejant aquesta neutralitat valòrica per que aquest pensament únic, basat en la reproducció del sistema capitalista, es reproduís. No obstant això van existir des de la fundació del treball social perspectives emancipadores que aquest evolucionisme va invisibilitzar, i que diferents exercicis sobre la memòria del treball social han començat a visibilitzar, en aquesta idea d'aprendre dels morts, de les ruïnes, i reparar històricament el procés polític del treball social.

La formació del treball social a Xile també va tenir, com a altres països llatinoamericans, una influència fonamental amb el moviment de reconceptualització, configurat a mitjan dècada dels 60, quan certes situacions sociopolítiques (principalment la revolució cubana, la irrupció de la literatura marxista europea i llatinoamericana), va generar una crítica i autocrítica al pro-

■ **La formació del treball social a Xile també va tenir, com a altres països llatinoamericans, una influència fonamental amb el moviment de reconceptualització, configurat a mitjan dècada dels 60.**

pi quefer del treball social. És així com va sorgir amb força una presa de consciència referida als articuladors epistemològics que sostenien el treball social anomenat, des de llavors, tradicional (positivisme i funcionalisme estructural) i a una pràctica professional instrumental a la dominació. Es pot plantejar que aquest moviment va ser contrahegemònic, perquè es va resistir a la suposada complicitat amb el capitalisme modern.

Treballadors socials del moviment es van preocupar per canviar l'estatus científic del treball social i convertir-lo en una disciplina social, sistematitzant un mètode des de l'enfocament marxista que permetés una acció superadora, transformadora i científica, per elaborar la teoria pròpia del treball social. En aquesta línia, el punt de vista teòric dels “reconceptualitzadors, sostingut en autors com ara Marx (o en relectures del mateix tals com les de Marta Harnecker), Althusser, Kosik, Freire i Mao Tse Tung es presenta des de la perspectiva de la reproducció social, constituint-se en la negació de les pràctiques professionals anteriors sostingudes en els objectius d'ajust individual per buscar la transformació social en les lluites d'alliberament dels pobles” (González-Saibene, 1996: 122), amb el propòsit d'aturar i tren-car les dinàmiques d'explo-tació i domina-

ció burgeses, amb la idea de constituir l'home nou, en el marc referencial del materialisme històric i dialèctic.

Hi va haver una influència relativa d'aquest moviment a la formació en aquest moment, ja que va portar a plantejar que la professió es posicionés al marge de l'Estat i de les seves institucions, optant per una acció de base i provocant-ne l'abandonament gradual. Això va permetre l'avenç dels mateixos sectors conservadors i tradicionals en els espais institucionals i professionals que després del cop d'estat es van fer càrrec novament de la formació de professionals per més de 20 anys aguditzant encara més el positivisme en les malles curriculars de formació. Això va implicar que els treballadors/es socials reconceptualitzadors fossin víctimes de la persecució, tortura, exili i desaparició, negant-ne l'existència a les aules per més de 20 anys.

La instal·lació dels governs democràtics a Xile va generar una sèrie de transformacions curriculars que van portar novament a l'aula les discussions reconceptualitzadores, com a part fonamental de la memòria històrica del treball social, del coratge dels qui van ser part del moviment i les transformacions que van aconseguir en aquell moment i el que implica mirar la formació del treball social en un context neoliberal en aquesta relació capitalista de l'explotació. Però clarament no va ser suficient per comprendre els nous escenaris de la realitat social xilena, sotmesa en el més profund pel colonialisme capitalista-modern, tal com ha estat presentat a la primera part de l'article. Els fonaments positivistes i funcionalistes estructurals coherents a l'aprofundiment capitalista generats pels governs dels últims vint anys

van ser tan forts que les exigències del neoliberalisme van aguditzar la formació metodologicista, en la suposada neutralitat valòrica.

No obstant això s'han plantejat en diferents espais de formació professional la idea d'una postreconceptualització, refundació o deconstrucció per a la reconstrucció d'un treball social sota la idea d'una diversitat epistemològica des d'un marxisme tardà, des del postestructuralisme, o del funcionalisme, és a dir enfocaments contemporanis per repensar la professió i les maneres d'interpretar els processos socials en els quals es juga en la intervenció. Un aspecte fonamental és la recuperació de la teoria de l'Estat des de les aportacions d'autors que, com Gramsci, fan, revitalitzant la discussió a partir de l'ampliació del concepte d'Estat; l'anàlisi de les relacions de poder –els micropoders i la seva circularitat– i les implicacions de la relació entre el poder i el saber, plantejades per Foucault; la perspectiva del subjecte, retornada a la discussió per Touraine, i que ens aporta també Badiou, i l'anàlisi dels moviments socials com una nova manera no només de fer política sinó també de socialització, duta a terme per Elizabeth Jelín, Alberto Melucci i Silvia Rivera Cusicanqui, entre d'altres. Avui les discussions sobre un treball social basat en enfocaments contemporanis han reorientat les discussions envers el post-estructuralisme; les perspectives emancipadores; el marxisme tardà; i l'hermenèutica.

Aquestes últimes discussions i aportacions han anat configurant una discussió i posicionament necessaris per a la repol·lització del treball social a Xile, i per a això algunes escoles han pres posició crítica i

dialògica, amb el propòsit que la formació de nous i noves professionals incideixi en les institucions estatals, com també en les organitzacions no governamentals, fins i tot en l'empresa privada, en les possibilitats de canvi en les relacions i en el discurs institucional en trencar, oposant-s'hi, a l'hegemonia del capitalisme tardà. En concordança amb aquesta posició, la modificació de la correlació de forces entre

els diferents actors socials, la possibilitat de produir les aliances que cada conjuntura social permeti, als efectes d'incorporar els interessos dels sectors menys afavorits a la dinàmica institucional/estatal, representa una perspectiva de la pràctica professional sostinguda en una comprensió dinàmica de la realitat, en la qual és possible modificar les relacions de poder.

Bibliografía

- CHINCHILLA MONTES, Marcos. “La riqueza que nunca se derramó: trabajo social ante la encrucijada neoliberal”, en AGUAYO, Cecilia y FRANCO GAVIRIA, Luis. *Pensando y Actuando en América Latina*. Santiago: Universidad Nacional Andrés Bello, 2010. ISBN 9789567247653.
- CUNILL GRAU, Nuria. “¿Qué ha pasado con lo público en los últimos 30 años? Balance y perspectivas”, en *Revista Reforma y Democracia*, n° 52 (2012). Caracas (Venezuela): Centro Latinoamericano para el Desarrollo. ISSN 1315-2378.
- GARRETON, Manuel. *Reconstruir la política, transición y consolidación democrática en Chile*. Santiago: Editorial Andante, 1987. Consultado el 27/10/2014. http://www.nuso.org/upload/articulos/2009_1.pdf.
- GONZALEZ-SAIBENE, Alicia. “Una lectura Epistemológica del trabajo Social”, en *Revista temas y debates*, n° 1 (junio/diciembre 1996). Universidad Nacional de Rosario. Pág 111-128. ISSN 1666-0714.
- IBÁÑEZ, María Angélica. *Más y mejor Estado*. Taller de Análisis Estratégico [en línea] <http://talleranalisisestrategico.cl/Mas%20y%20mejor%20Estado%20_Maria%20Angelica%20Ibanez_.pdf> [consultado el 13 de mayo de 2011].
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN DE CHILE. <http://www.mifuturo.cl/index.php/component/tbusca/?view=futurolaboral&tmpl=component&layout=detail&ID=%27230%27>[consultado el 21 de junio de 2014].
- MOULIAN, Tomás. *Chile anatomía de un Mito*. Santiago: Editorial LOM, 2002. ISBN 9789562824323.
- PROGRAMA DE LAS NACIONES UNIDAS PARA EL DESARROLLO. *Desarrollo Humano en Chile 2009. La manera de hacer las cosas*. Santiago: PNUD, 2009. ISBN 9789567469123.
- RACZYNKY, Dagmar. *Políticas sociales y programas de combate a la pobreza en Chile: Balance y desafíos. Estrategias de Desarrollo y economía, Políticas Públicas*. Colección CIEPLAN, n° 39 (1994). Consultado el 27/10/2014. http://www.cieplan.org/media/publicaciones/archivos/65/Capitulo_1.pdf.
- ROZAS, Margarita. *La intervención profesional en relación con la cuestión social. El caso del Trabajo Social*. Argentina: Editorial Espacio, 2001. Consultado el 27/10/2014. http://www.trabajo-social.unlp.edu.ar/uploads/docs/clase_2.pdf.
- RUZ, Omar i HERNÁNDEZ, Jeannete. “El trabajo Social en Chile”, en MELANO, María Cristina. *El Trabajo Social Internacional: elementos de comparación*. Buenos Aires: Editorial Lumen, 2007. ISBN 9789870007258.
- VIDAL MOLINA, Paula. “Caracterización de las Acciones del trabajo social. Cambios, continuidades y tensiones del Chile actual”, en *Revista Venezolana de Trabajo Social de la Universidad de Zulia*, Vol VI (2009). Maracaibo (Venezuela): Escuela de Trabajo Social, Universidad de Zulia. ISSN 1317-6676.